

További muzeális gyűjtemények az ELTE-n

Az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár 2020-ban megkezdte az egyetemen található kulturális örökség és egyetemi gyűjtemények felmérését. Az egyetemen őrzött muzeális értékű tárgyak felmérésének hosszú távú célja egy egyetemi digitális gyűjtemény közzététele és egy olyan szakmai hálózat kialakítása, amely lehetővé teszi a diskurzust az egyetemi gyűjtemények kezelői között.

Ez a gyűjteményi koordináció kapcsolatot jelent az egyetemen található muzeális anyagok kezelői között, lehetővé téve a tudás megosztását, a jó gyakorlatok átadását, az egyetemi örökség láthatóvá tételét és egy virtuális egységben való bemutatását. Az egyetem története ugyanis nem csak a nagy fordulópontokból és relikviákból áll, ahhoz minden egyes kutató és oktató gyűjtemény, professzori és tanári hagyaték, valamint a tanszékek, a tanszékeken tanuló hallgatók története hozzáteszi a maga építőelemét. Ahogy azt a berlini Humboldt Egyetem, vagy a Bécsi Egyetem példája is mutatja, ezeknek a gyűjteményeknek, esetleg önmagukban álló kulturális javaknak a felmérése, szakmai hálózathoz való csatlakozása, valamint kiállításokon és virtuális térben történő bemutatása nem csak az egyetem kapuinak kinyitását teszi lehetővé, hanem az egyetemi tudásvagyon, európai és nemzeti kulturális örökség láthatóvá tételét és összekapcsolását jelenti. Magyarország legnagyobb és legrégebben alapított egyetemének minden kara hatalmas tudásvagyont, szellemi örökséget halmozott fel az évtizedek, évszázadok során, amelynek megőrzése és továbbadása lehetőséget nyújt a hagyományteremtésre, a közösségépítésre, és ezáltal a kar oktató és kutató munkájának elősegítésére.

A levéltári szakmai nap rövid programjával ezt a nagy volumenű munkát készítette elő 2019-ben. Számos, nyilvános és látogatható, de nem önálló szervezeti egységként működő gyűjtemény mutatkozott be a konferencián. A koordináció és a digitális gyűjteményi adatbázis célja, hogy a különböző tudományterületekről származó egyetemi örökséget összekapcsolja és láthatóvá tegye mind a nagyközönség, mind az egyetem polgárai számára.

Az egyetemen különböző szervezeti szinten álló gyűjtemények, törvényi regisztrációval bíró közérdekű muzeális gyűjtemények, illetve kulturális javak találhatók. A kötetben önálló tanulmányként bemutatott gyűjtemények mellett számos fontos gyűjtemény található még az ELTE-n, a továbbiakban ezek összefoglalója olvasható.

ELTE Fűvészkert

Az első egyetemi fűvészkert alapítására 1771-ben, nem sokkal az egyetem orvosi karának létrehozása után került sor, kialakítása Winterl Jakab (kémikus, orvos; 1739–1809) nevéhez köthető. A botanikus kert létrehozásának célja, hogy gyakorlati oktatási helyet biztosítson az egyetem orvos- és gyógyszerészképzésének.

A fűvészkertet az egyetem Budára, majd Pestre költöztetésével szintén áttelepítették. Először Krisztinavárosban, az Angolkisasszonyok korábbi majorát nevezték ki az új területnek, majd 1783-ban a ferences szerzetesek pesti telkén álló gyümölcsösbe került. 1809-ben költöztették át a mai Múzeum körútra, területe körülbelül a mai Trefort-kert helyén volt, ekkor a kert igazgatója Kitaibel Pál. Azonban az árvíz 1838-ban súlyosan megrongálta a területet. József nádor 1847-re megvásárolt egy Üllői úti telket az egyetem számára, így ide helyezték át az egyetemi botanikus kertet is. A Festetich-birtokon álló, 1802-ben Pollack Mihály által tervezett vadászkastély is a fűvészkert birtokába került, amely a mai napig a botanikus kert főépületeként működik.

A Fűvészkert területe eredetileg 10 hektár volt, azonban a 19. század végén az orvosi kar számára újabb épületekre lett szükség a Trefort-kert szűkössége miatt, így a botanikus kert területét jelentősen lecsökkentették (ma 3,1 hektár) és hamarosan magas épületeket húztak fel az orvosi kar klinikái számára a növények helyén. A kertben ekkor épült fel az európai viszonylatban jelentős pálmaház és az ország egyetlen Viktória-háza.

Az eredetileg angolkert stílusban épült kert természetvédelmi terület, a kulturális örökségünk része. Élő növények gyűjtése, az egyetemi oktatás támogatása, kutatás mellett a Fűvészkert célja az ismeretterjesztő tevékenység folytatása a nagyközönség számára.¹²³

---

123 <https://www.fuveszkert.org/> (utolsó elérés: 2020. 07. 07.)

*Kislány a Victoria amazonica, vagyis a Viktória tündérrózsa levelén,
1956. július 23. ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Egyetemi Levéltár;
ltsz. 2008.228.1*

Gothard Asztrofizikai Obszervatórium és Multidiszciplináris Kutatóközpont

Gothard Jenő (1857–1909) szombathelyi nemesi családból származott, a családjától a természettudományok iránti szeretetet és érdeklődést hozta magával. Nemesi származása ellenére Bécsben gépészmérnöki tanulmányokat folytatott, 1879-es hazatérése után azonban gazdálkodni kezdett, szabadidejében, a birtokán alapított Herényi Műcsarnokban kezdett kísérletezésbe és különböző műszerek gyártásába öccsével együtt.

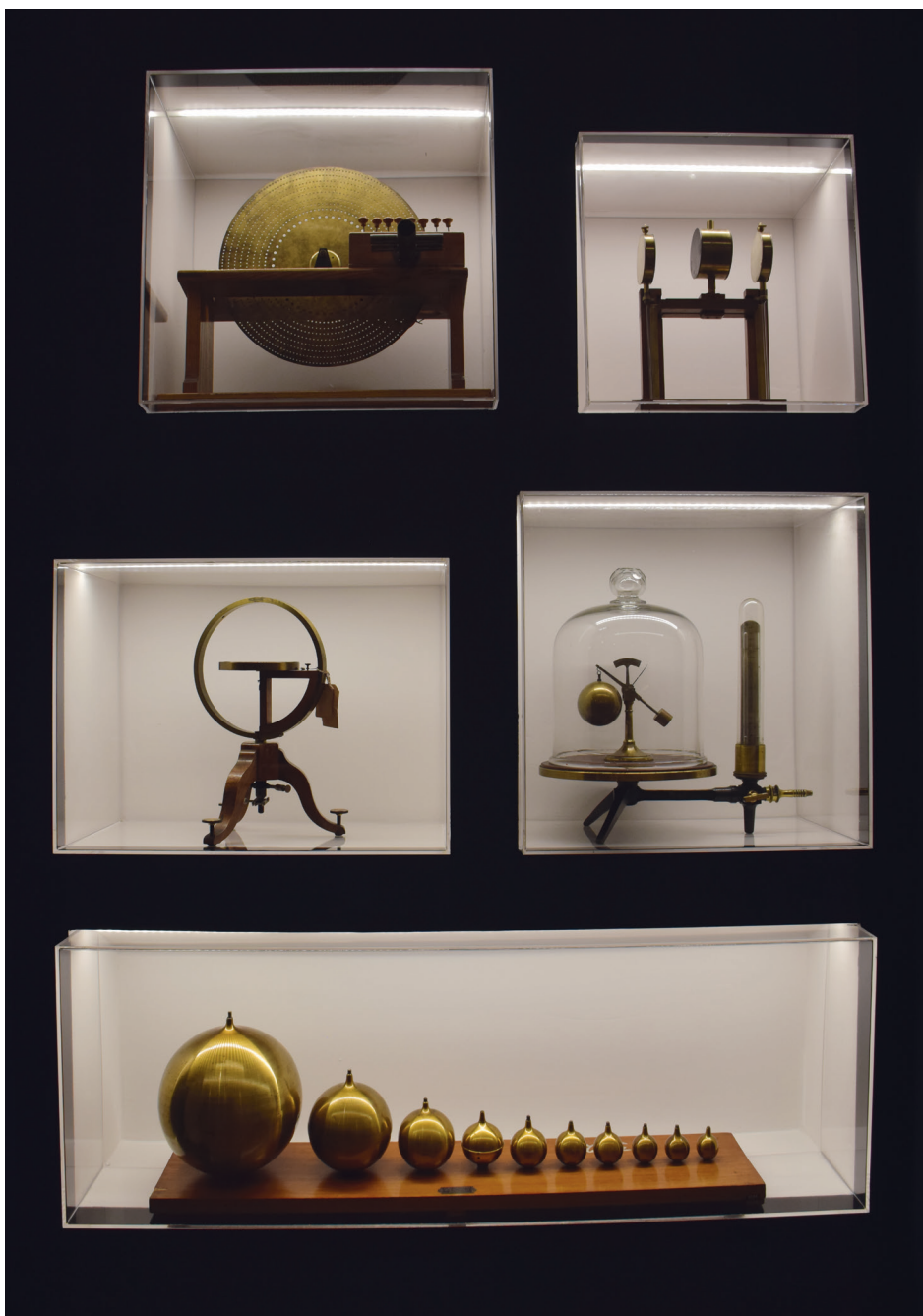
A csillagászat iránti érdeklődése Konkoly-Thege Miklósnak (1842–1916) köszönhető, aki 1871-ben meghívta Ógyallán alapított magánobszervatóriumába. Ennek hatására építtette meg Gothard Jenő és testvére, Sándor kastélyuk mellett a *Herényi Astrophysikai Observatoriumot*, valamint hoztak létre egy modern asztrofizikai műszerparkot és szakkönyvtárat. Haláluk után a szombathelyi premontrei gimnáziumnak és magánkezdemenyezéseknek, 1957 után pedig a Városi Tanácsnak köszönhetően maradt meg és fejlődött tovább a csillagvizsgáló. 1972-ben került átadásra az új, igen korszerű csillagászati kupola. 1979-től a Gothard Asztrofizikai Obszervatórium az ELTE TTK Csillagászati Tanszékének gyakorlóléhelyeként működik közre az oktatásban és kutatásban.

Az obszervatórium főépületében 2002-ben megnyitott Gothard Tudomány- és Technikatörténeti Állandó Kiállítás, amely Gothard Jenő jelentős tudományos hagyatékát mutatja be. A tárlaton és a kiállítás honlapján megtekinthetők az alapító életét bemutató dokumentumok és fényképek, a munkásságával kapcsolatban pedig a korabeli műszerek mellett az észleléseken, különböző laboratóriumokban és műhelyekben készített felvételek is sok izgalmas felfedeznivalót tartogatnak.¹²⁴

---

124 <http://www.gothard.hu/> (utolsó elérés: 2020. 07. 07.)

Az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár 2019-ben rendezett A pontosság bűvöletében – Eötvös Loránd élete és munkássága időszak kiállításán fizikai eszközök az Anyagfizikai Tanszék demonstrációs laboratóriumából.

Az ELTE TTK Fizikai Intézet Anyagfizikai Tanszék kísérleti és demonstrációs eszközei

Báró Eötvös Loránd (1848–1919) rendes tanári kinevezését 1872-ben kapta meg a Pesti Tudományegyetemen akkor létrehozott elméleti fizika tanszéken. 1878-ban, Jedlik Ányos (1800–1895) nyugdíjba vonulásával Eötvös került a kísérleti fizikai tanszék élére és felügyelete alá került a Jedlik által kialakított *természet- és erőmű-tani gyűjteménytár* is.

A pesti egyetemi természettudományos képzés központjaként Eötvös József és Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter a 19. század második felében alakította ki a mai Trefort-kertet a Múzeum körút melletti telkek összevonásával. Itt kapta meg a Budapesti Tudományegyetem Fizikai Intézete az első önálló épületét. Az 1886-ban átadott, eklektikus neoreneszánsz stílusú, nyerstégla-burkolatú épület tervezésében Eötvös Loránd is részt vett, így a kialakítása megfelelt a pontos és változatos fizikai mérések lebonyolításához szükséges követelményeknek és a demonstrációs eszközök gyűjteménye is elhelyezésre kerülhetett.

A főépület kertbe keskenyen benyúló bal oldali szárnyában a kísérleti oktatás során használt tanszergyűjteményt, valamint Eötvös és az egyetem egykori kutatóinak műszereit tárolták. Az elsősorban 19. század folyamán gyártott demonstrációs eszközök között ugyanúgy vannak Heidelbergben vagy Párizsban gyártott eszközök, mint a magyar Calderoni cég által készített általános oktatási vagy egyedi megrendelésre készült eszközök. Ezek közül több innovatív, nemzetközi technikátörténeti szempontból jelentős eszközt a tanszék munkatársai őriznek immár a Lágymányosi Campus Északi tömbjében kialakított demonstrációs laboratóriumban. Ilyen fontos eszköz például a világhírű és egyedi kialakítású Eötvös-inga, amely mérőföldkövet jelentett a gravitációs kísérletekben és a kőolajkutatásban egyaránt.¹²⁵

---

125 <https://eotvoskiallitas.elte.hu/> (utolsó elérés: 2020. 07. 07.)

Eötvös József Collegium

Eötvös Loránd (1849–1919) egyetemi tanárként fontosnak tartotta a magyarországi középiskolai tanárképzés megreformálását, pályájának első felében egy hazai tudós tanárképző műhely megalapításán munkálkodott. Az 1874-es franciaországi tanulmányútján ismerkedett meg a párizsi *École Normale Supérieure* működésével, Eötvös célja végül 1895-ben teljesült, amikor Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, a francia intézmény mintájára létrehozta a Bárány Eötvös József Collegiumot. Az új tanárképző internátust Eötvös Józsefről nevezték el, ezzel tisztelegve Eötvös Loránd édesapja előtt, aki vallás- és közoktatásügyi miniszterként a kiegyezés után megreformálta és jelentősen támogatta, fejlesztette a közoktatást. A tanárképző intézmény első *curatora* Eötvös Loránd lett, igazgatójának pedig Bartoniek Géza fizikust, tanárt választották.

*Az Eötvös József Collegium Ménesi úti épülete képeslapon.
ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Egyetemi Levéltár 404.a*

Az intézmény első épületét a Csillag utcában (jelenleg Gönczy Pál utca) ma is megtekinthetjük. Azonban az intézmény sikeressége és folyamatos fejlesztése miatt igen hamar szűkössé vált az eredeti épületet, így 1911-ben költöztetni kellett. A Ménesi úti épület átadó ünnepségén a magyar politikai elit mellett jelen volt a francia nagykövet és Émile Borel, a párizsi *École Normale Supérieure* aligazgatója is.

Az Eötvös József Collegium Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltárában számos történeti dokumentumot, iratot őriznek, többek között az intézmény alapítására és történetére és a magyarországi tanárképzésre vonatkozóan. Az intézmény állandó kiállítását 2014-ben adták át. Az *Eötvös József Collegium hivatástörténete 1895–1950* című kiállításon a látogatók megismerkedhetnek a nagy múltú intézmény történetével és szellemi örökségével.¹²⁶

*Részlet Peter Apian
Astronomicum Caesareum című
latin nyelvű művéből, 1540.
ELTE Egyetemi Könyvtár és
Levéltár, Egyetemi Könyvtár;
ant3541*

Régi Nyomtatványok Tára (ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár)

Oláh Miklós (1493–1568) 1561-ben telepítette le a királyi Magyarországra a Jézus Társaságot, ezt követően a jezsuiták missziós tevékenységet végeztek az országban, és elkezdték kiépíteni a már Európa szerte alkalmazott oktatási módszerüket követő intézményrendszerüket.

A jezsuita kollégiumi rendszer keretén belül Magyarországon is hoztak létre könyvtárakat, elsőként Nagyszombatban. Miután néhány évvel később az első nagyszombati kollégium és könyvtár leégett, Forgách Ferenc (1560–1615) érsek segítségével 1615-ben alapították újra a nagyszombati jezsuita kollégiumot. Az egyetem 1635-ös kezdve a könyvtár története szorosan összekapcsolódik az egyetem történetével, a könyvgyarapítások pedig azóta is az egyetemen zajló oktatás támogatását szolgálják.

¹²⁶ <https://eotvos.elte.hu/collegium/kiallitas> (utolsó elérés: 2020. 07. 07.)

A mai Egyetemi Könyvtár jogelőd intézményeinek állományából számos kötet ma is a muzeális értékű könyvállomány részeként őriz, körülbelül 65 000 kötet az egyetem 1777-es államosítása előtti beszerzés. A nagyszombati, túróci és vágssellyei jezsuita kollégiumok könyvanyagából számos 16. századi nyomtatványt tartalmaz az antikva-gyűjtemény, 17. századi kiadásokat a barokk-gyűjtemény, és 18. századi kötetek a felvilágosodás-gyűjtemény.¹²⁷

*C. Suetonius Tranquillus:
De vita Caesarum korvina
török borítója.
ELTE Egyetemi Könyvtár és
Levéltár, Egyetemi Könyvtár;
Cod. Lat. 13*

Kézirat- és Ritkaságtár (ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár)

A 19. század második felében számos változást élt meg az Egyetemi Könyvtár. 1876-ban költözhetett be a Ferenciek terén álló, ma is használt épületébe. Az akkoriban korszerűnek számító épület tervezésekor figyelembe vették a könyvtár igényeit, így kimondottan raktáraknak épült helyiségekben helyezték el az állományt. Szintén a 19. század második felében alakították ki a könyvtár különgyűjteményeit, például az ősnymtatvány gyűjteményt és a kéziratállományt, amelyek ma a Kézirat- és Ritkaságtár több szakterületet átfogó gazdag állományát alkotják: az ősnymtatványokon túl megtalálhatunk benne többek között kódexeket, leveleket, céhleveleket, metszeteket és térképeket.

¹²⁷ <https://konyvtar.elte.hu/hu/gyujtemenyek/regi-nyomtatvanyok-tara> (utolsó elérés: 2020. 07. 07.)

A Kézirattáron belül kialakított kódextárat 137 latin és számos más nyelvű kódex és kódextöredék alkotja. A könyvtár első nyomtatott katalógusa is a kódextár anyagának leírását tartalmazza 1881-ből. Ebben már szerepelt az a 35 darab, II. Abdülhamid török szultán által a budapesti egyetemistáknak ajándékozott „törökországi” kódex, amelyek közül 14 darab korvinának bizonyult.¹²⁸

Rezümé

More museum collections at Eötvös Loránd University

The university has other museum collections, some of them with legal registration. In addition to the collections presented as independent studies in the volume, there are several important collections at the Eötvös Loránd University: Botanical Garden, József Eötvös College's documents, Gothard Astrophysical Observatory and Multidisciplinary Research Center, experimental and demonstration tools (ELTE Institute of Physics, Department of Materials Physics), Old Prints Collection (University Library and Archives), Manuscripts and Rarity Collection (University Library and Archives).

The list was made in a representative manner in order to reflect the diversity and richness of the university's cultural heritage. Furthermore there are museum value objects and documents in various libraries, educational demonstration tools in the departments; the University Library and Archives set out to survey these and achieve the coordination of university heritage.

SCHLAY GEORGINA

muzeológus

ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Egyetemi Levéltár

ORCID: 0000-0002-3353-9147

---

128 <https://konyvtar.elte.hu/hu/content/kezirat-es-ritkasagtar> (utolsó elérés: 2020. 07. 07.)